

KERECSENYI DEZSŐ

A közelítő téllal egyre korábban alkonyodott, s ő egyre korábban tette fülére a rejtegetett detektoros rádió hallgatóját, hogy minden figyelme megfeszítésével keresse s hallgassa a messzi világból érkező híreket, hogy kövesse a frontok alakulását. Életét jóformán már csak hadijelentések töltötték ki, pedig egész életében minden volt, csak militarista nem. De tudta, hogy az élet és halál végső kérdéseiről van szó: nemcsak a maga szabadságáról és emberi méltóságáról, hanem népe szabadságáról is. A kis faluban, ahová a bombák, de még inkább a pesti inség s hideg elől menekült, egyre sűrűbb lett a levegő, a gyanú, az ellenséges indulat levegője. Sokan voltak körülötte az ellenség táborából, akiknek hallgatagsága is szemet szúrt, akik visszavonultságából s néhány elejtett megjegyzéséből vádakot kovácsoltak ellene, feljelentették, zaklatni kezdték. Különbösen sem volt egészséges; az évek óta tartó nehéz vívódások, a folytonos s egyre növekvő izgalom még jobban megtámadták szervezetét. Az agyvérzés, amelytől barátai már régen féltették, hirtelen végzett vele. Csendesen, zajtalanul távozott; úgy, ahogy élt.

Nem aknazilánk, nem golyó, nem éhség, nem gázkamra ölte meg, de mégis az elmúlt szörnyű idők áldozata volt. Akik ismerték, jól tudták, mit szenvedett, látva, várva és átélve az eseményeket. Tudós volt, de azok közül való, akik nem fordulnak el a világtól; nem tudott könnyei közé húzódva írásaiba temetkezni, amikor a háborút, a gyülekező vihart érezte: a műveltség nem egyoldalúvá, hanem éleslátóvá tette. Emellett egy költő érzékenysége, egy jó tanár lelkiismeretessége s egy mélyen vallásos lélek erkölcsi tisztasága lakott benne. Lehet-e csodálkozni, hogy elpusztult, látva az országos züllést, az igazi európai szellem mélységes hanyatlását, a vadság, az erőszak féktelenségét, hazája pusztulását, barátai elhurcolását s ségyenteljes elvesztését.

Az első világháborúban fiatalemberként katona volt; háborús késéssel, az egymást érő politikai, gazdasági, társadalmi és szellemi válságok idején végezte be egyetemi tanulmányait; erős megrázkódtatások után is ép lélekkel. Az Eötvös Collegiumban a legkomolyabb és leghiggadtabb öregek közt volt már igazi tekintélye, amikor én, 1922 őszén, gólyaként odakerültem. Kitűnően végzett tanárként a faszori híres gimnáziumba került. Kiváló tanár volt; nemzedékek sora tanúskodik erről. Hamarosan kinőtt ugyan a gimnáziumból, de mindig példás odaadással, gonddal és szeretettel látta el iskolai munkáját. Szakított időt rá, hogy bírálói, szerkesztői, tudósi munkáját is folytassa. Társaságunknak élete végéig tagja, majd vezetőségi tagja volt; üléseinken számos előadást tartott. Szerkesztőként is

mindig gondja volt tudományunk művelőire: a *Protestáns Szemle* egykori számai eleven bizonyítékai ennek. Diákjainak férfiként is eszménye tudott lenni. Fel szeretném idézni egy pillanatra nyulánk, fegyelmezett, — nem sportolásban, inkább a szellemi gimnasztikában edzett — mozgású alakját, komolyságát bölcs mosolygással átmelegítő tekintetét, amely mindig szíves figyelemmel s együttérző jósággal fordult tanítványai felé. De ugyanígy munkatársai, barátai felé is. Kedves, nyíltszívű ember volt; házigazdának, vezetőnek is lekötözö, előzékeny; szerénységével együtt igazán jelentékeny.

Annak a baráti körnek volt tagja, amelyhez többek között Hevesi András, Szerb Antal, Joó Tibor, Halász Gábor, Péter András is tartozott, e nemzedéknek kitűnő frói, kritikusai s tudósai, akik szétmorzsolódtak a szörnyetegek tipró talpai alatt. Köztük — Barta Jánossal — ő képviselte leghívebben a szaktudományt. A magyar irodalomtörténet volt szakmája, kedvenc kutatási területe a 16—17. század. Erről a korszakról szóló első nagyobb tanulmánya, doktori munkája: *Elvi kérdések a régi magyar irodalomban*, ezzel foglalkozott részlet-dolgozatainak egész sora, s lényegében innen merítette anyagát egyik főműve, *A magyar próza könyvének* első kötete, a régi magyar prózairodalomnak ez a kiváló gonddal, elmélyedéssel és ízléssel összeállított antológiája. Hogy mennyi érzeke volt az emberi lélek útjainak követésében: az alkotó, szemlélődő vagy cselekvő jellem akaratának felméréséhez, eléggé bizonyítják olyanféle tanulmányai, mint az Oláh Miklósról, Bornemisza Péterről szólók s hogy ismerte jellem, kor, társadalom és alkotás összefüggéseit, láthatjuk egyik legérettebb művéből, abból a könyvből, amelyet Kölcsey Ferencnek szentelt.

Az irányt, amelyhez tartozónak érezte magát, egyideig szellem-történetinek nevezték. Ő ebben is aligha tért el mesterének, Horváth Jánosnak tanításától, gyakorlatától. Szellemtörténet az ő számára is főként a pozitivista adathalmazáson túllépő, az irodalom elvi, szellemi kérdéseinek jegyében működő összefoglalás, áttekintés módszerét jelentette. Munkájának meghatározó alapelve volt: az irodalomtörténet tényeinek tisztelete, alapul-vétele. Csak éppen hogy irodalmi tényen többet értett a pusztá adathalmozásnál; az irodalom szellemi jelenségek összefüggése volt számára s ezeket az összefüggéseket kereste, idézte fel, s értékelte a maguk történelmi szerepében. Tudományunk azóta sokban meghaladta az ő eredményeit, de nem tagadhatja meg elismerését attól, amit munkáiban akkor, amikor azokat megírta, elért. Kétségtelen, hogy sok kérdésben s nem egy területen figyelemre-méltó előrelépést jelentettek. Azok, akik a debreceni egyetemen lehettek — bár csak rövid időre — tanítványai, tanúskodhatnak erről; tudományunk nagy vesztesége, hogy ottani műhelyének csak alapjait vethette meg.

De, mondtam, a szaktudomány nem elégtette ki. Az élet érdekelte. Az Eötvös Collegium élete, amelyben diákéveit töltötte, a gimnázium élete, amelynek munkakörében Pápán és Budapesten olyan termékeny éveket töltött s amelynek problémáiról számos lényeges tanulmányt írt, a debreceni egyetem élete, amelynek falai közt, mint a magyar irodalom tanára, a maga méltó helyét megtalálta s hosszú évek szép munkatervének alapjait lerakta s az irodalmi élet, amelyben kritikusként s úgy is, mint a *Protestáns Szemle* szerkesztője cselekvő részt vett. Izlése a magyar klasszikusokon nevelődött, mesterének, Horváth Jánosnak, leghívebb tanítványai közé tartozott: egyformán nagyratartotta a tárgyi hűséget s az esztétikai magyarázatot, végtelen alapossággal és tárgyyszeretettel tudott elmerülni egy-egy régi mű vizsgálatába s volt ereje s érzéke hozzá, hogy lefújja róla századok porát, de órákig tudott vitatkozni egy-egy kezdő költő friss kézírata felett. Az élet, amely a múltban és jelenben egyformán érdekelte, egy pillanatra sem engedte el magától s végül is megölte.

Nemzedékének legjobbjaival együtt kellett elpusztulnia oly korszakban, amely különös szeretettel fojtogatta meg legszebben éneklő madarait. Nemcsak nemzedékét érte súlyos veszteség halálával, hanem az egész magyar irodalmat és irodalomtudományt is. Társaságunk nevében és fórumán is tisztelettel és szeretettel emlékezzünk rá.

KERESZTURY DEZSŐ

HALÁSZ GÁBORRÓL

Személyes emlékekből indulok el. Mindez magánügy, de mégis leírom: — közel álltam hozzá. — Neki köszönöm elsősorban, hogy közvetlenül az egyetem elvégzése után, úgynevezett ÁDOB-os gyakornok lettem az Országos Széchényi Könyvtárban. A könyvtári munka után minden nap együtt villamosoztunk hazafelé — hármasban Rédey Tivadarral, a Hírlaptár igazgatójával, — és a Margit körút elején, egy borbélyműhely előtt, gyakran még fél órával tetéztük a munkaidőben elkezdett, a villamoson folytatott témákat, könyvekről, irodalomról. Rédey beretválnozni ment a borbélyhoz, én Szász Károly utcai albérleti szobám irányába, Halász pedig óbudai lakása felé. Otthonát, magán-körülményeit homály borította; lakásában még ifjúkori barátai sem fordultak meg. Ez a kitűnő társalgó, következetes logikával vitatkozó férfi megfoghatatlanul magányos ember volt. Személyes átfűtöttségű írásai közül is a legszemélyesebb eszsjében olvassuk: